

SKUPNA USMERJENA RAZPRAVA

»Skupaj smo uspešnejši:
krepitev javnozdravstvenih pristopov in dostopnosti do zdravstvenega varstva na
področju romske skupnosti«,

3. september 2019, od 9.00 do 14.00

Center za poslovno usposabljanje, Ljubljana

Poročilo

Zapisala: mag. Marjeta Novak

Izhodišče za dogodek je letna evalvacija o stanju na področju zdravja in zdravstvenega varstva pripadnic in pripadnikov romske skupnosti in o učinkih izvajanja ukrepov Nacionalnega programa ukrepov Vlade RS za Rome za obdobje 2017–2021 (NPUR 2017–2021), ki jo je opravil Mirovni inštitut. Evalvacija med drugim ocenjuje, da bi bilo potrebno v sodelovanju z romsko skupnostjo pripraviti konkretne cilje in celovit nabor ukrepov za izboljšanje stanja na področju zdravstvene vključenosti pripadnic in pripadnikov romske skupnosti.

Cilji usmerjene razprave so bili:

- doseči poglobljeno razumevanje tematike iz večdeležniške perspektive,
- identificirati ključna področja ukrepov,
- oblikovati nastavke ukrepov za izboljšanje situacije.

Na dogodku je sodelovalo 43 udeležencev: predstavniki romskih organizacij in skupnosti, Ministrstva za zdravje; Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti; Nacionalnega inštituta za javno zdravje (NIJZ); zdravstvenih domov ter centrov za krepitev zdravja; centrov za socialno delo; izobraževalnih ustanov; nevladnih organizacij; zagovorniških organizacij in Urada za narodnosti.

Dogodek sta moderirali mag. Marjeta Novak, certificirana profesionalna moderatorka, in Dragana Prijanovič.

Dogodek je imel 2 dela:

- I. Uvodne predstavitve za poglobljeno razumevanje situacije iz večdeležniških perspektiv, vključno z identifikacijo dejavnikov uspeha.
- II. Skupinsko delo: identificiranje področij ukrepov in nastavkov ukrepov.

I. Uvodne predstavitve

V plenarnem delu razprave smo prisluhnili izkušnjam s terena ter orisali stanje na področju zdravja in zdravstvenega varstva pri pripadnikih romske skupnosti v Sloveniji. Uvodoma je udeležence pozdravil mag. Stanko Baluh, direktor Urada za narodnosti.

Uvodne prispevke so predstavili:

- Uvodni pozdrav je prispeval Damijan Jagodic z Ministrstva za zdravje;
- Rezultate raziskave »Prikaz koriščenja zdravstvenih storitev Romov v sistemu zdravstvenega varstva Slovenije« je predstavila dr. Victoria Zakrajšek z NIJZ;
- Strokovno monografijo »Javnozdravstveni pristopi, namenjeni romski etnični skupnosti v Sloveniji« in priporočila za izboljšanje zdravja Romov je predstavila dr. Tatjana Krajnc Nikolić (NIJZ);
- Izkušnje pri delu z romsko populacijo na področju zdravja je podala Barbara Ozimek z Območnega združenja Rdečega križa Slovenije – Novo mesto;
- Terenske izkušnje s področja zdravja Romov v okviru projektov RD Romani Union je povzela Janja Rošer (Romani Union);
- Primere dobrih praks javnozdravstvenih pristopov na področju zdravja Romov pa sta predstavili Romana Miklič in Helena Žulič iz Zdravstvenega doma Krško.

Prezentacije uvodnih govorcev so v prilogi tega poročila.

Kot ključni za uspešno oblikovanje rešitev so bili prepoznani naslednji **dejavniki uspeha:**

- Programi morajo izhajati iz dejanskih potreb in interesov romske skupnosti; upoštevajoč specifične romske kulture in tradicije.
- Romi morajo biti aktivno vključeni v oblikovanje rešitev.
- Za uspešno terensko delo je potrebno najprej vzpostaviti zaupanje Romov; šele nato podajati vsebine.
- Programi morajo doseči kritično maso ciljnih skupine (npr. šoloobveznih romskih otrok).
- Potrebno je razvijati celovite preventivne in kurativne programe; in sicer z multidisciplinarnim sodelovanjem (zdravstvo, socialno delo, vzgoja in izobraževanje ...).
- Programom, ki se izkažejo za učinkovite, je potrebno zagotoviti trajnost (finančno in kadrovsko).

- Delati je potrebno tako z romsko populacijo kot s strokovnimi delavci v pristojnih ustanovah (jih usposablјati in motivirati za zahtevno delo z Romi).

II. Skupinsko delo – področja ukrepov

Identificiranih je bilo osem ključnih področij za doseganje napredka na področju zdravja romskih skupnosti v Sloveniji:

1. Nadgradnja in optimizacija preventivnih programov za izboljšanje zdravja v ranljivih romskih skupnostih.
2. Izboljšanje dostop in vključenost Romov v zdravstvene storitve.
3. Izboljšanje zdravstvene pismenosti in zdravega življenjskega sloga v romskih skupnostih.
4. Krepitev sodelovanja Romov za izboljšanje zdravja v romskih skupnostih.
5. Krepitev medresorskega sodelovanja za boljše zdravstveno varstvo Romov.
6. Zmanjšanje umrljivosti dojenčkov.
7. Zdrava spolnost, nosečnost in materinstvo ter zmanjšanje mladoletniške rodnosti romskih deklic.
8. Boljše ustno zdravje in korišćenje zobozdravstvenih storitev.

Predlogi ključnih ukrepov na posameznem področju so v nadaljevanju predstavljeni tako, kot so jih oblikovali udeleženci usmerjene razprave. V nadaljnjih procesih Nacionalne platforme za Rome bodo predlagani ukrepi prečiščeni in ustrezno integrirani v izhodišča za pripravo novega nacionalnega programa ukrepov za Rome.

1. Nadgradnja in optimizacija preventivnih programov za izboljšanje zdravja v romskih skupnostih.

Za učinkovito izboljšanje zdravja in zdravstvenega varstva Romov je potrebno

- (a) opredeliti začetno stanje: identificirati ključne probleme
- (b) opredeliti cilje in določiti kazalnike spremljanja uspešnosti;
- (c) opredeliti načine spremljanja in evalvacije reševanja problematike po opredeljenih kazalnikih.

(1) Ukrep: Ciljno delo s predšolskimi otroki: zagotovitev temeljnih ter dodatnih zdravstveno-varstvenih vsebin

Možne ovire:

- Neusklajenost ministrstev glede vsebine, izvedbe in pristopa.
- Jezikovne in družbene ovire: romski otroci zaradi neobvladanja slovenščine ne razumejo strokovnjakov – izvajalcev programov.
- Pomanjkanje ustreznih programov.

Kako ovire preseči:

- Identificirati in promovirati že obstoječe dobre prakse.
- Obstoječe splošne ter dodatne programe prilagoditi specifikam ciljne skupine (upoštevajoč romsko kulturo, navade in tradicijo).
- Vključevati romske pomočnike.

(2) Ukrep: Prilagoditev obstoječih splošnih programov za varovanje zdravja mladih romskim šoloobveznim otrokom.

Možne ovire:

- Romski otroci predčasno zapustijo šolanje.
- Pomanjkanje kadrov, financ in infrastrukture.

Kako ovire preseči:

- Doseči otroke šoloobvezne starosti v izvenšolskem okolju – kjer pridejo v stik z inštitucijami (npr. v centrih za socialno delo).
- Poiskati dodatne vire financiranja ter kadrovske moči za razvoj zdravstvene pismenosti romskih otrok in mladostnikov.

(3) Približati in prilagoditi programe svetovanja za zdravje odrasle romske populacije.

Možne ovire:

- Pomanjkanje kadrovske in finančne vire.
- Vstop v romsko naselje: nezaupanje do strokovnih delavcev iz večinskega prebivalstva.

Kako ovire preseči:

- Zagotoviti dodatne kadrovske in finančne vire za delo z romsko populacijo. Le-to zahteva več časa, posebnih znanj in motiviranosti kot delo z večinsko populacijo.
- Identificirati in k sodelovanju pritegniti osebe in/ali organizacije, ki že uživajo zaupanje Romov, ter v naselja vstopiti ob njihovi podpori.

2. Izboljšan dostop in vključenost Romov v zdravstvene storitve

(4) Ukrep: Zaposlitev romskega medkulturnega mediatorja v zdravstvenih ustanovah – skladno z zakonsko podlago, ki ta institut omogoča znotraj centrov za krepitev zdravja.

Možne ovire:

- Morebitno pomanjkanje kadra.
- Vprašljiva trajnost po prenehanju projekta (ni zagotovljene dolgoročne finančne podpore).
- Nezainteresiranost vodstva zdravstvenih ustanov za tovrstne zaposlitve.

Kako ovire preseči:

- Strokovno in ekonomsko utemeljiti pozitivne učinke tovrstnih zaposlitev ter jih prenesti odločevalcem.

(5) Ukrep: Krepitev kulturnih kompetenc zdravstvenih delavcev za zmanjšanje diskriminacije romskih pacientov – in romskih zdravstvenih delavcev.

Primer konkretne aktivnosti: Romski predstavniki izvedejo predstavitve ali delavnice za zdravstvene delavce (vključno z zobozdravstvom), s katerimi jih senzibilizirajo za romske kulturne specifičnosti ter za dobre prakse.

Možne ovire:

- Nepoznavanje problematike in nerazumevanje specifik dela z romsko populacijo, ki ima za posledico nezainteresiranost vodstva za organizacijo in izvedbo tovrstnih usposabljanj.
- Neodzivnost zdravstvenih delavcev na povabila za dodatno usposabljanje.

Kako ovire preseči:

- Osveščanje vodstev zdravstvenih ustanov o specifikah in zahtevnosti dela z romsko populacijo.
- Obvezna udeležba strokovnih delavcev na usposabljanjih in večdeležniških sestankih za razumevanje kompleksnosti zdravstvenega varstva Romov.
- Uvedba vsebin za razumevanje specifik romske populacij in kulture v izobraževalni sistem zdravstvenih delavcev.

(6) Ukrep: Vključitev zdravstvenih vsebin v obstoječe obeležitvene dogodke.

Primer konkretne aktivnosti: postaviti stojnice z zdravstvenimi vsebinami ob dnevu Romov, svetovnem dnevu zdravja ipd.

Možne ovire:

- Najti pravo mero med privlačnostjo in strokovnostjo

Kako ovire preseči:

- Zdravstvene vsebine vezati na tiste z zdravjem povezane tematike, ki so Romom poznane (npr. zeliščarstvo).
- Vključiti romske predstavnike za vzpostavljanje zaupanja in sodelovanja.

3. Izboljšanje zdravstvene in zobozdravstvene pismenosti ter zdravega življenjskega sloga v romskih skupnostih

(7) Ukrep: Vključevanje Romov v sooblikovanje rešitev.

Možne ovire:

- Strah pred izražanjem zaradi jezikovnih in kulturnih preprek ter pomanjkanja tovrstnih izkušenj.
- Nezaupanje v soustvarjalne procese.

Kako ovire preseči:

- Razvijati načine za dvig samopodobe in samozavesti pri Romih.
- Začeti z vključevanjem na lokalnem nivoju, da si pridobijo izkušnje, zaupanje in samozaupanje.

(8) Ukrep: Izvedba tematskih delavnic v romskih naseljih.

Možne ovire:

- Neudeležba romske ciljne skupine na delavnicah.
- Tradicija (učenje nima veljave).
- Pomanjkanje kadrov.
- Pomanjkanje ustreznih prostorov za izvajanje dogodkov.

Kako ovire preseči:

- Vključevati romske aktiviste (ki mdr. pomagajo premoščati jezikovne ovire).
- Zagotoviti nadaljevanje in širjenje izkazanih dobrih praks.
- Podajati kratke in relevantne vsebine, ki so lažje berljive in razumljive.
- Osveščevalna gradiva izdelati v romskem jeziku.
- Izkoristiti potencial socialnih omrežij (ki so pomemben vir informacij v romski skupnosti).

- V najbolj ranljivih naseljih zagotoviti prostorske možnosti za izvajanje outreach dogodkov (kjer jih še ni).

(9) Ukrep: Organizirati privlačne dogodke s priključitvijo zdravstvenih vsebin.

Primer konkretne aktivnosti: zasnovati zabavne dogodke, ki so nadgrajeni z zdravstvenimi vsebinami (»žur« za zdravje).

Možne ovire:

- Zadržanost pristojnih institucij do takega pristopa.
- Najti ravnovesje med zabavnimi in poučnimi (strokovnimi) elementi.

Kako ovire preseči:

- Ustrezna predstavitev namenskosti »žura« (ter zakaj je tak pristop lahko učinkovit).
- Izdelati ustrezen koncept in potek »žura« (učinkovita umestitev strokovnih vsebin).

(10)Ukrep: Prostori za druženje in osveščanje mladih Romov.

Možne ovire:

- Pomanjkanje financ.
- Neudeležba mladih zaradi nezaupanja ali nezainteresiranosti.

Kako ovire preseči:

- Občina zagotovi večnamenske skupnostne prostore, ki so lahko namenjeni tudi druženju mladih in osveščanju o višji kakovosti življenja in zdravem življenjskem slogu.

(11)Ukrep: Izboljšati informiranost (zlasti romskih otrok).

Možne ovire:

- Pomanjkanje kadrov, financ in infrastrukture.
- Nezainteresiranost romske skupnosti.
- Nezaupanje Romov do stroke in strokovnih delavcev.

Kako ovire preseči:

- Vztrajati!
- Ozaveščati otroke in starše.
- Kontinuirano sodelovanje zdravstvenih in vzgojno-izobraževalnih ustanov.
- Zagotoviti vsaj minimalno infrastrukturo (npr. prostore za izvajanje aktivnosti znotraj najbolj ranljivih romskih naselij, kjer tega ni).

4. Krepitev vključevanja Romov za izboljšanje zdravja v romskih skupnostih

(12)Ukrep: Spodbujanje zaposlovanja (in vidnejša vloga) Romov v zdravstvu.

Možne ovire:

- Mladi Romi niso dovolj seznanjeni z možnostmi ter se posledično ne odločajo za zdravstvene poklice.
- Prikrivanje romske identitete Romov, zaposlenih v zdravstvenem sistemu, zaradi strahu pred diskriminacijo.

Kako ovire preseči:

- Spodbujanje romskih učencev za večjo aktivacijo mladih Romov v zdravstvenih poklicih.
- Predstavitve pozitivnih zgodb Romov, zaposlenih v zdravstvenih in drugih strokovnih poklicih (v množičnih medijih).

(13)Ukrep: Oblikovanje programa »romski pomočnik« v zdravstvu.

Možne ovire:

- Pomanjkanje volje ministrstva za zdravje.
- Pomanjkanje financ in kadrov.

Kako ovire preseči:

- Nadaljevanje dialoga o pozitivnih učinkih ukrepa med Ministrstvom za zdravje in Uradom za narodnosti.
- Ukrep umestiti v programe znotraj finančne perspektive 2021–2027.

(14)Ukrep: Spodbujanje usposabljanja in zaposlovanja Romov znotraj pristojnih institucij na (ministrstvih, centrih za socialno delo, institucijah s področja zdravstva idr.).

Možne ovire:

- Ovire pri doseganju izobrazbe (jezik, pomanjkanje družinske in skupnostne podpore, drugačna tradicija ...).
- Pomanjkanje finančnih spodbud (za podporo Romom v procesu usposabljanja).
- Potrebne spremembe v sistematizaciji delovnih mest.
- (Ne)motiviranost Romov.

Kako ovire preseči:

- Predstaviti primere dobrih praks ter pozitivnih učinkov zaposlovanja Romov v javnem sektorju (tako odločevalcem v javnem sektorju kot romski skupnosti).

5. Krepitev medresorskega sodelovanja za boljše zdravstveno varstvo Romov

(15)Ukrep: Vzpostavitev rednih medresorskih sestankov za naslavljanje tematike in spremljanje napredka: na nacionalni in lokalni ravni.

Primeri konkretnih aktivnosti: redni sestanki (najmanj nekajkrat letno) na (a) nacionalnem nivoju: med Ministrstvom za zdravje, Ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstvom za izobraževanje ter (b) na lokalnih nivojih: zdravstveni domovi, centri za socialno delo, vrtci in šole.

Možne ovire:

- Vodstva inštitucij ne poznajo razmer na terenu in zato tudi ne potrebe po medresorskem sodelovanju za celovito naslavljanje tematike. Posledica tega je, da ne spodbujajo prisotnosti svojih strokovnjakov na tovrstnih sestankih.
- Sodelovanje v multidisciplinarnem timu za obravnavo konkretne družine pomeni odsotnost strokovnjaka iz rednega dela (npr. v ambulanti).
- Sprejeti protokoli se ne uresničujejo.

Kako ovire preseči:

- Ozaveščanje vodilnih in vodstvenih delavcev v vseh ključnih inštitucijah; tako na nacionalnem kot lokalnem nivoju.
- Vztrajno informiranje o razmerah na terenu in argumentiranje za boljše medresorsko sodelovanje.
- Ustrezna organizacija dela, ki omogoča sodelovanje strokovnjakov v multidisciplinarnem timu za obravnavo družin – vključno z vrednotenjem tega dela (časovno, finančno) in organizacijo potrebnih nadomeščanj.

6. Zmanjšanje umrljivosti dojenčkov

(16)Ukrep: Ozaveščanje o zdravi nosečnosti in materinstvu.

Možne ovire:

- Tradicija (velika rodnost v sorazmerno mladi starosti).
- Nizka zdravstvena pismenost.
- Pomanjkljivo načrtovanje družine.
- Plačljivost dodatnih zdravstvenih pregledov.

Kako ovire preseči:

- Ozaveščanje romskih deklic v osnovnih šolah.
- Ozaveščanje o potrebnosti rednih pregledov v nosečnosti.
- Iskanje finančnih virov za potrebne dodatne (sicer plačljive) preglede.
- Prizadevanje za zaposlitev romskih zdravnikov in medicinskih sester za pozitivnejši odnos do zdravstvenega varstva ter učinkovitejše ozaveščanje.

(17)Ukrep: Šola za oba bodoča starša.

Možne ovire:

- Nezainteresiranost in posledična neudeležba.

Kako ovire preseči:

- Najti dodatne kadrovske in finančne vire za izvajanje šol za starše, ki dosežejo romsko populacijo.

7. Zdrava spolnost, nosečnost in materinstvo ter zmanjšanje mladoletniške rodnosti romskih deklic

(18)Ukrep: Razbijanje tabujev o spolnosti.

Možne ovire:

- V romskih družinah se o spolnosti ne govori.
- Zaradi neurejenih bivanjskih razmer (npr. skupno spanje več generacij v istem prostoru) so otroci priča spolnim aktivnostim starejših.

Kako ovire preseči:

- Zagotoviti bivanjske razmere, da so otroci vsaj med spanjem ločeni od staršev.
- Osveščati tako mlajše romske generacije kot starše.

(19)Ukrep: Osveščanje o zdravi spolnosti.

Primer konkretne aktivnosti: Delavnice o zdravi spolnosti (vključno z osveščanjem o posledicah prezgodnje nosečnosti) za deklince in za dečke.

Možne ovire:

- Razmišljanje staršev ter preostale romske skupnosti, da so zgodnje nosečnosti del romske tradicije ter posledična nemotiviranost za osveščevalne aktivnosti.
- Otroški dodatki kot pomemben vir prihodkov romskih družin.
- Sram.
- V večini primerov so mnenja, da gre samo za fizični stik (ne razumejo psiholoških in socialnih posledic).

Kako ovire preseči:

- Odprto komunicirati o posledicah najstniške nosečnosti: zdravstvenih, socialnih ipd.
- Mlade osveščati za razločevanje med zaljubljenostjo, ljubeznijo in trenutno fizično privlačnostjo.
- Posebej izvajati delavnice za ženski ter posebej za moški del populacije. Z ženskami delajo ženske, z moškimi pa moški.
- Za delo z dečki in moškimi identificirati in usposobiti moške strokovnjake.
- Tiste mladoletniške poroke, ki kažejo na sum kaznivega dejanja, dosledno obravnavati kot take.
- Rome osveščati o njihovi pravi kulturi in tradiciji.

(20)Ukrep: Dejavnosti v podporo večji enakopravnosti žensk.

Primer konkretne aktivnosti: »ženski krogi« v naselju.

Možne ovire:

- Varstvo otrok v času dejavnosti.
- Nasprotovanje moža.
- Nezaupanje žensk.

Kako ovire preseči:

- Za izhodišče izbrati teme, ki so zanimive za ženske – in pozitivno sprejete s strani mož (npr. vzgoja otrok, zdravje, ročne spretnosti ...).
- Te teme so za izhodišče – nato pa se pogovor razširi na razvijanje zdrave samopodobe žensk.
- Pogovore nujno vodi romska moderatorka.
- Prijetno okolje: kava, prigrizki (toplina in domačnost).
- V goste se povabi uspešne Rominje, psihologinje itd.

8. Boljše ustno zdravje in koriščenje zobozdravstvenih storitev

(21)Ukrep: Razviti dolgoročne pristope za naslavljanje katastrofalnega zobozdravstvenega stanja Romov

Možne ovire:

- Nepoznavanje dimenzije problema s strani zdravstvene stroke.
- Preobremenjenost in pomanjkanje zobozdravstvenega kadra.
- Neosveščenost romskih staršev (in posledično otrok) o ustnem zdravju in koriščenju zobozdravstvenih storitev.
- Jezikovne ovire (Romi ne razumejo slovensko; zobozdravstveno osebje ne razume romščine).

Kako ovire preseči:

- Osveščanje zobozdravstvene stroke, ministrstva za zdravje, zavoda za zdravstveno varstvo, nacionalnega inštituta za javno zdravje o dimenziji problema.
- Identificirati dodatne kadrovske in finančne vire za celovito naslavljanje problema (preventiva in kurativa); čezsektorsko sodelovanje (vključiti vse inštitucije in iz gornje alineje – kot tudi vzgojno-izobraževalni sektor ter socialno delo).
- Zaposliti romskega prevajalca oz. mediatorja.
- Pristope razvijati z skupno z Romi (izhajati iz njihovih potreb in pričakovanj; jih vključiti v razvoj ustreznih programov).

(22)Ukrep: Razvoj dodatnih zobozdravstvenih programov za ciljno delo z romsko populacijo.

Možne ovire:

- Nepoznavanje dimenzije problema in posledična nezainteresiranost zdravstvene stroke.
- Neprijavljanje zanemarjanja otrok ter odsotnost sankcij ter epiloga v primeru (sicer redkih) prijav.
- Odrivanje tematike na obrobje (»gre za majhno število ljudi«).
- Jezikovne ovire.
- Pomanjkanje kadra in financ.
- Nerazumevanje povezanosti med splošnim in ustnim zdravjem (na strani Romov).

Kako ovire preseči:

- Razviti celovite programe za izboljšanje ustnega zdravja Romov (preventiva in kurativa).
- Zdravstvene delavce usposobiti glede specifik dela z romsko populacijo (zaradi drugačne tradicije in kulture).
- Rome aktivirati kot sooblikovalce programov, tako da le-ti res dosežejo namen in cilj.
- Spodbujati prijavljanje zanemarjanja otrok s strani staršev (nezagotovitev temeljne zobozdravstvene oskrbe).
- Promocijske in strokovne materiale izdelati v romskem jeziku.
- Pridobiti kadrovske oziroma finančne vire za ciljno delo z romsko populacijo, ki zaradi dolgoletne zanemarjenosti ustnega zdravja zahteva več časa, vztrajanja, potrpežljivosti, komunikacije kot delo z večinskimi prebivalstvom.
- Multidisciplinarni pristop: sodelovanje vrtcev/šol; centrov za socialno delo; zdravstva. Za učinkovito sodelovanje v multidisciplinarnem timu je pomembno zagotoviti kadrovsko pokritost (ki omogoča odsotnost iz ambulant).